

KRÁSA NAŠEHO DOMOVA

VĚSTNÍK
„SVAZU ČESKÝCH SPOLKŮ OKRAŠLOVACÍCH“
A KLUBU „ZA STAROU PRAHU“

PRAVDA * DOBRO * KRÁSA

Miloš Jiránek:

O Krásné Praze.

Předneseno 13. února 1906 ve schůzi Svazu českoslovanského studentstva.

Pánové a dámy,

nejsem Staropražan a nečekejte ode mne pragmatického výkladu o nynějším stavu otázky staropražské ani o jejím vývoji; odstrašil mne od ní na počátku hluchý buben páně Mrštíkův a sledoval jsem ji od té doby sotva důkladněji než kdokoli z Vás; spokojil jsem svoje svědomí asi stanoviskem, s jakého posuzují otázku v posledních letech Volné Směry. Nebudu Vám také mnoho mluvit o výstavě Krásné Prahy, která je právě otevřena v Rudolfinu, ačkoli je vysoce zajímavá; ti, kdož tam půjdou, najdou tam několik dobrých obrazů, mnoho zajímavých motivů a málo známých zákoutí, která snad vzbudí jich zvědavý zájem; ale ačkoli jsem sám malířem nebo spíše právě proto — vážím si málo těch, kdo se učí teprve z obrazů chápat a cenit krásu. Budete plně chápat umělce, kteří měli Prahu rádi, jen jste-li už sami jejími starými ctiteli, a poznáte potom také, jak ještě jinak, jemněji i hloub, cítí i tu Vaši krásu umělec, který ji zkusil stvořit znova na svém plátně.

Sám mám Prahu rád, protože je to jedna z nejkrásnějších krajín, jaké jsem vůbec kdy viděl. Stalo se asi mnohému z Vás, že jste prováděli po Praze cizince, ať venkovany, kteří sem přišli poprvé, nebo turisty, kteří Vám byli doporučeni od společných přátel; a sotva se mýlím, věřím-li, že na některém ze slavných vyhlídkových míst, na takových zámeckých schodech nebo před restaurací na Nebozizku, kde jste shrnuli v jedno dojmy celodenního bloudění před obrazem, syntesou všeho, co jste ukazovali mezi dnem jednotlivě — že jste se tam zastavili s pýchou a s jistotou, že dojem zůstane nezapomenutelným — tak krásně bohatá je krajina, která tam pod vámi leží.

Jisto je, že každá krajina, na které spolupracoval člověk, mluví bohatěji k duši. Jinde nás dojmají formální půvaby kraje nebo nálada osvětlení; samota hor, lesy, moře působí mohutným dojmem prosté, jednoduché síly. Dojem velkého města je komplikovaný. Ať je z jara zasazena do

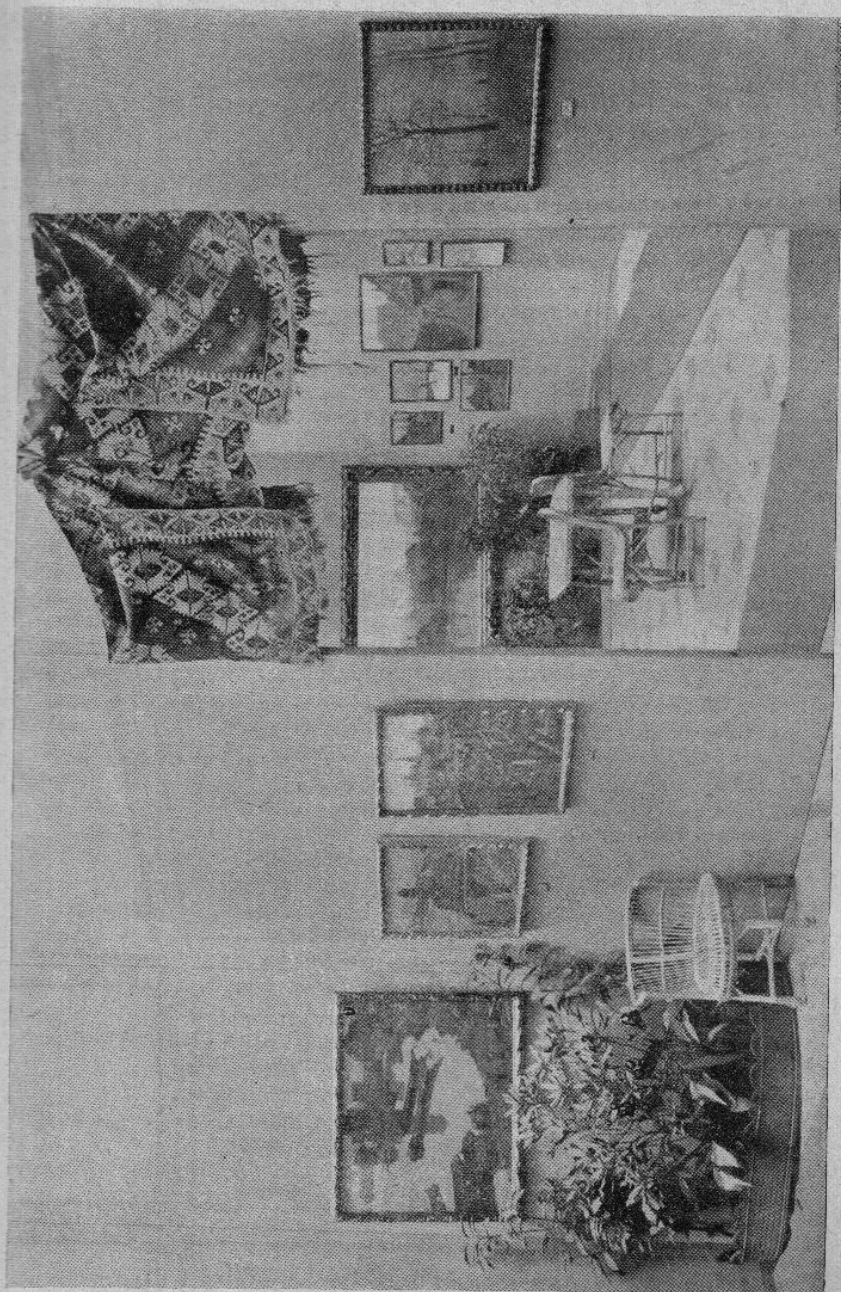
květu nebo v létě do zeleně, působí Praha přece vždy nejvíc tou spoustou střech od Žižkova ku Petřínu, tím tušením bohaté životní energie, která se tísní pod nimi na poměrně tak malém prostoru. Čím větší město a čím intenzivněji žije životem dneška, tím je dojem opojnější. Ale ani při pohledu na Paříž, která je přece dnes takovým centrem duševního života jako žádné jiné, ani při pohledu na Benátky, jichž namačkané kamenné střechy bez kousku volného prostoru a beze stopy po zeleni mluví o zrovna fanatické energii svých stavitelů, nebyl můj dojem tak hluboký a silný jako při pohledu na Prahu. Je pro nás stejně centrem jako Paříž, a řeč minulosti můžeme v ní chápat lépe než v Benátkách, protože je to řeč domova, naše řeč vlastní.

Měl-li jsem kdy pochybnosti o našem právu na kulturní existenci, neobstály nikdy před tímto pohledem. Říká se o Praze, že v ní kameny mluví, a tato posvěcená fráse se aplikuje obyčejně přísně historicky; ale bylo by pramálo, kdybychom si při procházce Prahou nedovedli než připomínat historická data, kdybychom vzpomínali na Staroměstském náměstí, že roku 1621 . . ., nebo pod Staroměstskou věží si vyvolávali jezovitu Plachého a studenty, jak je na protější mlýny vymaloval Fr. Ženíšek. Pražské kameny mluví o něčem více: o energii, životní síle a tvůrčím duchu svých bezejmenných stavitelů, toho lidu, o kterém se nemluvívá v učebnicích, ale který přece všechno nesl a ze kterého jsme všichni vzešli.

Snad jste někdy v létě jezdili po loďce nebo plovali v řece pod oblouky Karlova mostu; tak z dola z vody oceníte teprve řádně lidi, kteří stavěli ty massivní pilíře a klenuli oblouky v XIV. století; byli to jistě celí muži v plném toho slova smyslu. Kdo bude mít příležitost, vystup na věž sv. Víta a prohlédni s hora celý kostel, nebo líp, vystupte na jeho střechu, do okapů širokých jako chodníky — větší společnosti by se jistě dostalo k tomu svolení —, choďte pod oblouky opěrných pilířů, prohlížejte kružbu od okna k oknu; shledáte, že na staré části nejsou dvě okna stejná, uvidíte, že každý opěrný pilíř nebo oblouk je ozdoben tesaným ornamentem úžasně bohatosti, který se z dola docela ztrácí, uvidíte, že tehdejší řemeslníci propracovali s pietou i partie od diváků odvrácené, že vyplývali spousty umění a fantazie na nestvůrné chrlíče až pod střechou; pochopíte, že nešlo o slávu ani o zisk, ale o věc. Stavitel středověké kathedrály lišil se docela od moderního architekta. Dnešní stavitel neudá jen půdorys, provede i detaily, prokreslí profil poslední římsy, a jeho návrhy provedou přesně a svědomitě placení lidé; výsledek je snad vkusný i jednolitý, ale chudý jako práce jednoho člověka.

Středověký stavitel měl jiné pomocníky a jinak na ně spoléhal; byl to spíš vůdce, který řídil celou armádu umělců za stejným cílem, ale popřával jim v detailu nekonečné volnosti, — a tak se na staré kathedrále vyzily steré životy anonymních umělců a dělníků-tvůrců, a odtud úžasně bohatství gothiky středověké.

Přijdete-li pak ze sv. Víta na Karlov a vejdete pod jeho smělou slavnou klenbu, nemusíte si zase připomínat pověsti o jeho architektu a vmýšlet se do jeho vnitřní tragedie fanatika, matematika a snílka, který vsadil všechno na jednu kartu svého experimentu a zoufal ještě dřív, než prohrál — nemusíte se vůbec nutit do historie ani do literatury, stačí se prostě dívat na klenbu nad hlavou, abyste pochopili, že její tvůrce ne-

opakoval jen účelivě, co viděl jinde, ale že chtěl něco svého a stačil na to, — zkrátka, že jsme měli celé lidi a celé umělce, kteří nosili svůj vlastní vášnivý svět pod svojí lebkou.

*

Mluvil jsem o Praze gothicke; mohl bych uvést i z pražského baroka bohatou řadu příkladů, ale tuším, že si je vyhledáte sami, odhodláte-li se vůbec chodit po Praze způsobem, který se snažím Vám naznačit. Nemyslím, že to kdo udělá na mé slovo, nebyla-li v něm už skryta vrozená touha po krásě, která tu leží všude po levém i pravém boku a na níž je třeba jen oči otevřít se zájmem a bez předsudků. Ale učiníte-li tak, naučíte se časem lišit charakter jednotlivých čtvrtí města, jak se vytvořil průběhem staletí, jak tomu bývá jen u starých kulturních středisk, na rozdíl od moderních měst, která vzrostla rychle — příkladem Pešť. Shledáte, že je Praha v každém ohledu syntésou snah celé země; pracovali na ní čeští Němci stejně jako my sami, zvláště na jejím baroku i na rokoku, a hlásí se také k ní právem i s pýchou; jedním z prvních uměleckých citelů Prahy byl pražský Němec Orlik, a ještě před ním přihlásil se k ní René Maria Rilke celou sbírkou svých prvních veršů.

Praha se Vám může stát takto skutečnou vysokou školou výtvarné kultury. Začněte s její architekturou, a uvědomte si předem, že první podmínka každého umění je vnitřní pravda a upřímnost — nic není tak neodpustitelné v umění a nic se tak nemstí jako faleš a klam. Účelnost zařízení, pravdivost fačady, pravdivost materiálu jsou základní požadavky každé dobré architektury. Shledáte lehkou, pokud a jak se aplikovaly v praxi. Uvidíte, že všechny formy gotiky vyrostly logicky z konstrukce a z materiálu, že její kružby a ornamenty mají smysl, protože jsou tesány z kamene, jenž přímo žádal propracování jemné a ostré; uvidíte, že tomu bylo rovněž tak při renaissanci, která, když přišla z Itálie k nám na sever, podrobila se změněným podmínkám podnebí i materiálu a přizpůsobila jim pak i svoje formy; shledáte, že i barok, se stanoviska účelnosti jistě sloh úpadkový, ve svých dobrých kusech nehřešil proti vnitřní pravdivosti a odpovídal vždy duchu své doby. Nádherné komplikované fačady staveb Dienzenhoferových, obou sv. Mikulášů, kostela na Skalce a j. neodporují v základě nijak theatrálnímu a dekorativnímu pojmání náboženství, které se topilo ve formách a přepychu.

Skutečný úpadek ukazuje teprve Praha XIX. stol., kdy se v architektuře všude zapomnělo na jednoduché požadavky základní a přežvykovaly se všechny staré slohy bez ohledu na změněné podmínky života a jiný světový názor. Obytná stavení se stavěla ve slohu, pro který se našel jiný přívlastek než »kasárnický«, veřejné budovy v některé z posvěcených formulek staré architektury. A podívejte se dnes kriticky — neřeknu na Národní divadlo, které nám snad přirostlo příliš k srdci a jehož kriticky nevidíme — ale na Rudolfinum nebo Umělecko-průmyslové museum, jež stável přece též architekt: kolik oprávnění a kolik smyslu měly tam výtvarné formule renaissanční, z nichž duch už dávno vyvanul? A je tu Museum zemské, Museum městské, a mohl bych uvést příkladů celou řadu.

Teprve moderna v architektuře přivedla zase staré ty základní požadavky ke cti; hlásá účelnost, hlásá pravdivost materiálu a hledá nové

formy pro nové potřeby dneška. Ale na neštěstí nerozhodl o jejím vítězství zdravý zásadní boj, jako faktum, že všude okolo, zvláště ve Vídni, je dnes už moderna v módě, a tak mnozí, kteří se před časem proti ní stavěli, přijali později opatrnicky některé vnější formy nového stylu, aniž šli ovšem valně do hloubky. Příklad: novostavba centrálního nádraží v městském parku, povrchně a dost efektně moderního náteru; ale kde našel tam architekt nový a svůj výraz pro tak eminentně moderní problem, tak zcela novodobou potřebu, jako je právě nádraží? A druhý případ, Riegrovo nábřeží: jak povrchně a bezmyšlenkovitě jsou tam nalepovány moderní ornamenty a smíchány se starými motivy, jak lepenkovým, dutým dojmem působí celek! Staly se v Praze dokonce i případy, že si dal domácí pán předělat starou fačadu na »secessní«, t. j. zavést v římsách místo horizontálního dělení vertikální, aniž se hnulo rozdělením nebo vnitřním zařízením domu — to není vnitřní pravdivost, o níž jsem mluvil a k níž se tak nadšeně hlásí pravá moderna!

Pravdivost a účelnost! Víím z novin že jste tu diskutovali před časem o nových budovách pro českou universitu, a nepochybují, že všem, kdož se diskusse účastnili, tanula na mysli účelnost jejich zařízení. Připojte požadavek, aby fačada byla pravdivá, t. j. aby nezalhávala vnitřní určení, nýbrž vyznačovala je otevřeně, a už v tom bude záruka jisté nové, přísné krásy, krásnější než nesmyslné renaissanční oblouky, které nic nenesou, a z venčí na průčelí nalepené sloupy, jež nic nepodpírají, ale mají prý naznačovati vážnost a důstojnost budovy, jejíž průčelí neorganicky pokrývají. Budou-li v budově velké operační sály, které potřebují mnoho světla, a tedy i veliká okna, nesmí je architekt zueláněti a přetěžovati nalepenými sloupy a římsami, ale musí prostě v jich vzájemném poměru a proporci nalézti element svojí nové krásy. Musí-li v nitru budovy panovati čistotnost až úzkostlivě přísná, je logické, budou-li už vnější stěny drženy v hladkých velkých plochách bez zbytečných říms a záhybů, které jen zachycují bohatý prach pražských ulic.

Nezpomínám bohužel na moderní stavbu u nás, kde bych mohl názorně demonstrovati, jak architekt uskutečnil takovéto požadavky, a přece bych o nich raději mluvil než o stavbách starých, neboť mi zde před Vámi běží více o Prahu budoucí než o minulou i o přítomnou. Rozčilovali jsme se mnoho, že se bourá, a málo pro to, co se staví náhradou. Otázka bourání je do té míry komplikovaná a křížuje se v ní tolik protilehlých zájmů, z nichž od případu k případu přijde vždy jiný rozhodně ke slovu, že je těžko postaviti se na zásadní stanovisko s jistotou, že se s něho nikdy neodchýlíme: ale dvě zásady bych si přece troufal vždycky obhájit. První: obětujeme-li už staré kamení, jež můžeme nahradit novým, n e o b ě t u j e m e n i k d y s t a r é s t r o m y. Úbytek kusu zeleně, rozparcelování staré zahrady je horší ztrátou než zbourání starého domu, a bestia triumfans nedopustila se nikdy horší brutálnosti, než když dala uříznout nádhernou větev staletého kaštanu v Letenské ulici, aby uvolnila cestu elektrické dráze.

Měli bychom vůbec mít zvláštní úctu ke stromům v městě, a kdo chodívá v noci po pražských ulicích, naučí se je cenit: když v nočním tichu zadýchá přes zeď zahrady chlad a vůně starých stromů, ozve se v člověku něco strašně lidsky hlubokého a příbuzného pod nánosem t. zv. civilizace a zvyků všedního života.

A druhé: dbejme, aby za zbourané staré přišla vždy lepší nahraďa. Ideál by byl zachovat ze staré Prahy jen opravdové drahokamy a montovat okolo nich pečlivě Prahu novou. Město jako Praha je skutečné museum v pleinairu, a v museích se chová jen, co obstálo před kritikou věků. Ale představte si, jaký závazek by to byl pro malíře, kdyby věděl, že obraz, který maluje, nebude z jara vystaven v Manesu nebo v Rudolfině, nýbrž v galerii starých mistrů: jaké sousedství! A jaký požadavek pro architekta, který má postavit svou stavbu po bok mistrovskému dílu Dienzenhofera nebo Fischera z Erlachu! A jaký požadavek pro nás všechny: postavit svůj život a svou práci vedle životů nejlepších předků!

Cítil jsem se v Praze vždy strašným aristokratem: byl jsem pyšný na to šlechtictví, že jsem Čechem. Ale každé šlechtictví zavazuje, a tuším, že dnes už všichni pojímáme vlastenectví jako zvýšený požadavek a přijímáme s uvědoměním závazky, které nám ukládá naše češství. Právě tak láska ke staré a krásné Praze: žádá si na nás krásnou Prahu novou. A to přesvědčení bych chtěl vštípit Vám všem, že skutečně jen na Vás záleží, jaká ta nová Praha bude a bude-li krásná. Vím, nejste architekti a nebudete ji stavět sami; snad není mezi vámi ani mnoho synů domácích pánů. Ale budete snad určovat nebo spolupůsobit na tom, jaký bude náš budoucí život český; a chápeme přece dnes jistě všichni, jak strašně hluboká a nerozervatelná je souvislost mezi životem a každým uměním. Bude-li v celém našem životě více poctivosti a opravdovosti, nedáme se ani v umění odbýt laciným surogátem; bude-li život bohatší a rázovitější, vymůže si pro sebe svérázné stavby a prostorné síně — slovem, budeme-li vůbec sami za co stát, bude i příští Praha krásná.